

KAZAK AVULUNDAN KUTLAMA SALONLARINA, POPÜLERLEŞEN BİR KAZAK GELENEĞİ: “TUSAVKESER TOYU”

From Kazakh's Villages to Celebration Halls a Popularized Kazakh's Tradition: Tusavkeser Celebration

Dr. Cemile KINACI*

*Kösteğini keseyim,
Düğümünü çözeyim.*

ÖZ

Kazak halkının geçmişten günümüze bağlılıkla yaşadığı geleneklerden biri, doğum sonrası uygulamalar içerisinde yer alan, çocuğun ilk adım atmasıyla bağlantılı olarak kutlanan tusavkeser uygulaması ve toyudur. Kazak halkı tusavkeser toylarını geçmişten günümüze bütün canlılığıyla aktarmayı başarmıştır. Hatta değişen zamana ve mekâna uyum sağlayan tusavkeser toyları, günümüzde popüler kültürün bütün unsurlarını içererek popülerleşen bir Kazak geleneği olarak varlığını sürdürmektedir. Bu noktada “geleneğin değişmeden muhafazası mı, yoksa geleneğin değişen şartlara ayak uydurarak devamlılığı mı önemlidir” sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda makalede Kazak halkının geçmişte uyguladığı geleneksel tusavkeser toyları ile günümüzdeki popüler kültürün bir parçası hâline gelen tusavkeser toyları ele alınmıştır. Türkiye’de eğitim görmekte olan sekizi evli, üçü bekâr on bir Kazak öğrenciden oluşan kaynak kişi grubunun yanıtları doğrultusunda ve sosyal medyada yer alan organizasyon şirketleri tarafından düzenlenen tusavkeser toy videolarından hareketle geleneğin muhafazası mı yoksa değişerek aktarımı mı önemlidir sorunu ele alınmıştır. Aynı zamanda makalede, tusavkeser uygulamasının Türk Dünyası’ndaki ve Anadolu’daki yansımalarına değinilmiş, uygulamadaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Makalede, tusavkeser örneğinde görüldüğü gibi, değişen şartlara rağmen, Kazakların yerel kültürlerinin ve milli kimliklerinin ögesi olan geleneklerini dönüştürmeyi başararak geleneklerinin kuşaklar arası aktarımını sağlayabildikleri sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kazaklar, tusavkeser toyu, Türk Dünyası, geleneğin dönüşümü, geleneğin muhafazası.

ABSTRACT

One of the devotedly traditions among Kazakh people from past to present is tusavkeser celebration which is one of the post natal practices and the celebration the first steps of the child. Kazakh people have managed to transmit tusavkeser celebration from past to present vividly. Moreover, tusavkeser celebrations adopted to changing time and space have obtained as a popularized traditions including whole qualifications of popular culture in nowadays. At this point, it comes to mind that which one is more important the conservation of tradition without changing or continuity of tradition keep pace with lifestyle change? In this article, it has discussed traditional tusavkeser celebrations in the past and popularized tusavkeser celebrations in nowadays. In line with semi-structured interviews with eight married and three single Kazakh students educated in Turkey and with reference to tusavkeser celebration’s videos in social media which organized by special companies it has been questioned that which one is more important the conservation of tradition without changing or continuity of tradition keep pace with lifestyle change? At the same time, in this article it has mentioned that tusavkeser practices in Turkic World and Anatolia and has revealed the similarities and differences of these practices. It has been concluded that as is seen in tusavkeser example, despite the changing conditions, Kazakh people have managed to transmit this tradition being part of their local cultures and national identities from generations to generations by achieving transform it.

Key Words

Kazakhs, tusavkeser toyu, Turkic World, transformation of tradition, conservation of tradition.

* Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. Ankara/Türkiye, kcemile@gazi.edu.tr

İnsanlığın kültürel çeşitliliğinin giderek kaybolduğu ve toplumların tektipleştiği günümüzde, Kazak halkı sahip olduğu gelenekler vasıtasıyla bir yandan kendi öz kimliğini korumayı başarırken, öte yandan bu öğeleri değişen hayat şartlarına uyarlayarak kuşaktan kuşağa aktarıp sürdürebilmektedir.

Kazaklar zengin bir sözlü kültüre sahiptir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Kazak lehçesi yazı dili olarak kullanılmaya başlamadan önce, Kazak halkının edebî yaratıcılığı sözlü edebiyat ürünleri üzerinden gelişmiştir. Bu ürünler genellikle Kazak halkının gelenek görenekleri ve çeşitli ritüelleri uygulama esnasında ortaya koydukları sözlü ürünlerdir. Bu bakımdan Kazak halkının günlük hayatta eski devirlerde uyguladığı gibi kuşaktan kuşağa aktararak günümüze de taşınmayı başardığı pek çok gelenek görenek ve ritüel bulunmaktadır.

Kazak halk edebiyatında Kazak halkının gelenek göreneklerini genel olarak üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar: Çocuğun doğup büyümesiyle bağlantılı olan gelenek görenekler (bala terbiyesine baylanıstı salt-destürler), gündelik hayata dair gelenek görenekler (turmıstık salt-destürler) ve sosyal-kültürel içerikli gelenek görenekler (alevmettik-madeniy salt-destürler (Orazbekova 2007: 158) olarak gruplandırılabilir.

Çocuğun doğup büyümesiyle bağlantılı olan gelenek görenekler, çocuğun dünyaya geldiği günden itibaren gerçekleştirilen geleneklerden (şildehana/doğumdan sonra yapılan toy, balaga at koyuv/çocuğa ad koyma, besikke saluv/beşiğe yatırma, kırkınan

şıgaruv/kırkını çıkarma, tilin damıtuv/ilk konuşma, tusav kesüv/ilk yürüme, atka mingizüv/ata bindirme, sündet toyı/sünnet düğünü vb.) başlar. Bunlar arasına kız ve erkek çocuğu aile, yuva kurmaya, mesleğe, hayata, çalışmaya yönlendirmek için yapılan inanış ve uygulamalar girer (Orazbekova 2007: 158). Çocuğun doğup büyümesiyle bağlantılı olan bütün bu inanış ve uygulamaların hepsi Kazak halkının kültürel zenginlikleridir. Bunlar Kazak halkını “öteki”lerden farklı kılan ve “kendi” kimliğini ortaya koymasında önemli rol oynayan uygulamalardır. Kazaklar arasında inançsal temellere dayanan, Kazakistan’da olduğu gibi Kazakistan dışında da sürdürülen geleneklerden biri tusavkeser toyudur.

Doğum sonrası ritüeller arasında yer alan tusavkeser geleneğini Kazaklar, değişen hayat şartlarına uyarlayarak uygulamaya devam etmektedir. Bu makalede, Kazaklar arasında geçmişte daha dar kapsamda uygulanan tusavkeser geleneğinin günümüzde kentsel mekânlara taşınarak popülerleşip daha geniş kapsamlı bir geleneğe dönüşümü üzerinde durulacak ve tusavkeser toyunun hangi noktalarda neden ve nasıl değiştiğine odaklanılacaktır. Türkiye’de eğitimini sürdürmekte olan on bir Kazak öğrenciden oluşan kaynak kişilerin görüşleri ve günümüzde Kazakistan’da tusavkeser toylarına imza atan organizasyon şirketlerinin sosyalmedyada yer alan videoları doğrultusunda tusavkeser geleneğinin geçmişten günümüze dönüşerek aktarılma evreleri ele alınacaktır. Ayrıca makalede tusavkeser geleneğinin Türk Dünyası’ndaki uygulamalarına değinilecek, Kazaklardaki

uygulama ile Türk Dünyası'ndaki uygulama benzerlik ve farklılıkları ortaya konulacaktır. Kazaklardaki tusavkeser geleneğinin günümüzde kırsal yaşamdan kentsel yaşama aktarılıp kentsel mekânlarda popüler kültürün bir parçası olarak kutlanılmasından hareketle geleneğin dönüşümüne ve aktarımına odaklanılacaktır.

Kazaklarda Tusavkeser Gele- neği

Kazaklar arasında doğum ve sonrasıyla bağlantılı olan çok sayıda gelenek ve bu geleneklere bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamalar vardır. Beşiğe koyma, kırk çıkarma, tusavkeser ve sünnet toyları Kazaklar arasında çocukların doğup büyümeleriyle bağlantılı olan en yaygın geleneklerdir.

Kazaklarda çocuklarla ilgili gelenek ve uygulamalar içinde yer alan tusavkeser toyu, genellikle çocuklar 12-14 aylık olduğu zamanlarda gerçekleştirilir. Çünkü tusavkeser toyu, çocuğun büyümesi ve ilk adımını atmasıyla bağlantılıdır. Çocuk ilk adımını attığında düzenlenen tusavkeser toyunda, çocuğun ayağına bağlanan ipin kesilmesiyle uygulama gerçekleştirilir.

Çocuk ilk adımını attıktan sonra artık kendi ayakları üzerinde durmayı başarır. Kazak halkına göre, çocuğun ilk adımları yuvada ilk kanat çırpınışlarının ardından uçmaya başlayan kuş yavrusuna benzer. Çocuk da ilk çırpınışlarının ardından yuvadan uçan yavru bir kuş misali hayata ilk adımlarını atar. Bu düşünceye sahip olan Kazak halkı, eski devirlerden günümüze çocukları "tay tay durma"ya başladıklarında onların hızlıca yürüyüp git-

meleri ve mutlu bir geleceğe (ak yol) sahip olmaları dileğiyle tusavkeser törenini yaparlar (Jünisov 1994: 10). Kazaklarda tusavkeser toyu mutlaka yapılır. Tusavkeser toyu yapılmayan ve tusav kesilmeyen çocuğun, hayatı boyunca uyusuk ve yavaş olacağına, işlerinin yolunda gitmeyeceğine, gelecekte bahtsız olacağına inanılır.

Tusavkeser uygulaması ve düzenlenen toy Kazaklar arasında son derece önemlidir, çünkü bir bakıma çocuğun hayata kendi başına ilk adım atışıdır. Bu ilk adım, artık hayata çocuğun da dâhil oluşu ve "ben de varım" deyişidir. Bir bakıma ailenin bu geleneği uygulayışı, çocuğun önünde aydınlık bir gelecek yolu açmanın teminatıdır. Bu nedenle Kazaklar arasında yaşayan tusavkeser geleneğinin altında inançsal temeller bulunmaktadır. Kazak inancına göre, tusavkeser toyu yapılan çocuk, tusavı kesildiği andan itibaren bol şanslı, sağlıklı, huzurlu bir hayata sahip olacaktır. Hatta tusavkeser geleneğinin altında yatan bu inanç, Kazaklar arasında başka "kutlu/hayırlı olaylara" da isim olmuştur. Kazaklar arasında basılan bir kitabın ilk tanıtım toplantısı da çocuklara yapılan ilk adım toyu tusavkeserden hareketle "tusavkeser toyu" adıyla anılmaktadır. Burada yapılan toyun esasında da, ilk baskısı gerçekleştirilen kitabın önünün açık olması, çok sayıda okuyucuya ulaşması ve yazarının yeni kitaplar yazmasına yol açması temennileri yatmaktadır. Dolayısıyla ilk basımı yapılan kitabın ilk tanıtım toplantısı da çocuğa yapılan tusavkeser toyu ile aynı inanç ve dileklerle gerçekleştirildiği için, Kazaklar bu toplantılara da "tusavkeser toy" adını vermektedirler.

Tusavkeser toyu, konargöçer Kazak hayatında köydeki bütün yaşlı hanımlar, gelinler ve genç kızların katılımıyla yalnızca kadınlar arasında gerçekleştirilen bir toydur. Çocuğun ailesi evine konukları davet eder ve konuklara ikram için hayvan keser. Geleneksel Kazak sofrası olan dastarhan kurulur. Kazakların millî yemekleri hazırlanır. Bunlar arasında yalnızca yemek olmaktan çok öte, millî kültürün bir parçası olan beşparmak¹ mutlaka pişirilir (Kınacı 2016: 233). Konuklar tusavkeser toyuna hediyeleri ve saçları ile gelir (Jüsipova 2007: 18). Gelenler saç için kurt², yağ, şekerleme, tusavkeser çocuğuna oynacak, aşık kemiği, çıngırak gibi hediyeler getirir.

Bu geleneği uygulamak için özel olarak bir ip hazırlanır. Tusavkeser ipini hazırlamanın birkaç yöntemi vardır. Her bir yöntem farklı bir inançla ilintilidir. Tusavı kesilecek çocuk “yeşerip büyüsün” inancıyla yeşil ottan halat örülebilir. “Zengin olsun” dileğiyle hayvanın kalınbağırsağından ip örülebilir. Güvenilir ve sadakatli bir insan olsun düşüncesiyle de ala (siyah ve beyaz) ipten de yapılabilir (Kenjeahmetulı 2010a: 73).

Kazaklar arasında tusavkeser geleneğinde çocuğun ayağına ip bağlanarak kesilmesinin temelinde iki düşünce yatmaktadır. Bunlardan birincisine göre tusav kesmek, çocuğun aydınlık bir geleceğe adım atması ve hayırlı bir ömür sürmesini dilemeyi ifade eder. İkincisine göre ise Kazak çocuğu sözleri işitip anlayarak söylenenleri yapmaya başladığı zamandan itibaren, yani tusavı kesildiği andan itibaren arsızlık, hırsızlık, zorbalık

gibi kötü davranışlardan uzak durması dileklerini taşır. Tusavı kesmek, adım atmaya başlayan çocuğa, “birisinin ala ipinden atlama, yani birisinin geleceğine mani olma, birisinin rızıkına el uzatma, mazlum olan kimseye hiçbir zaman bir darbe de sen vurma” uyarısında bulunma anlamı ifade eder. Ayağa bağlanan ipin ala oluşu ve onun kesilmesi, “bu davranışlara yaklaşma, elinden gelirse bunlara engel ol, dünyanın zevk ve sefasına meyletme, dünya hayatının bir kulaç ipine el uzatma, hiç olmadı buzağının boynuna bağlarım diye heveslenme, böyle kötü düşünceler ortaya çıkarsa ayaklarındaki ipi keser gibi bunlardan kurtulmaya çalış” demektir (Jünisov 1994: 11).

Tusavkeser toyunda ritüel şu şekilde gerçekleştirilir: Tusavı kesecek olan kadını çocuğun anne ve babası seçer. Tusavı kesmesi için saygın, becerikli, yaşı büyük, aile ve çocuk sahibi kadınlar seçilir (Jüsipova 2007: 18). Çocuğun annesi bu özellikleri taşıdığını düşündüğü avuldaki en tezcanlı ve saygın bir kadına “Tusavı sen kes ki senin gibi hareketli olsun” diyerek tusavı kesmesini rica eder (Jünisov 1994: 10). İp mutlaka çevik ve hızlı yürüyen bir hanıma kestirilir. Kesinlikle tökezleyen ve yavaş yürüyen kişilere ip kestirilmez (Kenjeahmetulı 2010a: 73). Daha sonra atik ve çevik olan bu hanım “Yel gibi uçup, er gibi ol!” veya “Benim gibi hızlı ol!” diyerek çocuğun ayaklarına 1,5 metre boyunda örülen “ala ipi” veya koyun bağırsağından ipi tıpkı bir köstek gibi bağlar. Bağlanan ipi daha sonra tam ortasından keser. Kimi zaman da yeşil ottan örülen kısa bir ipi keserken “Gök ot gibi büyüyüp

yeşersin!” denilerek dilek de dilenir (Kenjeahmetulı 2010b: 332). Tusavı kesen kadın tusavı keserken aşağıdaki sözleri söyler:

Hızlı adım at yavrum,
Kutlu olsun adımın.
Hayata adım atıver,
Engellerden aşiver...

Kaz basa goy karagım
Kuttı bolsın kadamın.
Ömirge ayak basa ber,
Asuvlardan asa ber. (Jünisov
1994: 10)

Bunun yanı sıra tusavkeser toylarında icra edilen özel türküler de vardır³.

Tusav kesildikten sonra, tusavı kesilen çocuğu ailesi kollarından tutarak hızla yürütür.

Tusav kesildiği sırada çocuğun hayatı tatlı olsun diye şekerlemelerden oluşan saçı saçılır. Çocuğun anne ve babası tusavı kesen kadına hediye verir. Bu hediyeler genellikle gömlek ve ayakkabı olur. Tusavı kesen kadın da imkân ölçüsünde çocuğa hediye verir. Bazı yerlerde tusavı kesen kadın, çocuğa baştan ayağa giyecek alır, tusavı kestikten sonra çocuğu bırakmaz, davete gelen herkes görsün diye aldığı bu kıyafetlerle çocuğu herkesin önünde giydirir. Eski devirlerde ise Kazaklar tusavkeser çocuğuna at ve eğer takımı hediye ederlerdi (Jüsipova 2007: 18). Tusavkeser toyuna katılan konukların hali vakti yerinde olanları tusavkeser çocuğu ile birlikte toydaki diğer çocuklara da hediyeler verir (Jüsipova 2007: 19)

Tusav kesme töreninin ardından tusavı kesilen çocuğun önünde Ana-

dolu'daki diş hediği toplantılarında yapılan uygulamaya benzer bir uygulama da gerçekleştirilir. Bir tepsiye anahtar, para, kitap, kalem, dombra⁴ gibi eşyalar konularak tusavı kesilen çocuğun bunlardan birini seçmesi beklenir. Tusavkeser çocuğu bunlardan birini ya da birkaçını seçebilir. Seçtiği nesnelere göre, onun ileride hangi mesleği seçeceği tahmin edilir. Çocuk anahtarı seçerse, bu seçim, ileride evinin, arabasının, iş yerinin ya da sevdiğinin kalbinin anahtarına sahip olacağı anlamına gelir. Şayet çocuk parayı tercih ederse ileride zengin olacağına hükmedilir. Kitabın seçilmesi, tusavkeser çocuğunun âlim bir kişi olacağına işaret eder. Çocuk kalem seçerse bu da onun büyüdüğünde yazar olacağı anlamına gelir. Eğer dombrrayı seçerse o zaman da çocuğun ileride müzisyen ya da sanatkâr bir kişi olacağı düşünülür.

Yapılan uygulamaların ardından şarkı, türkü, şiirler söylenir, toya gelenler çocuğa iyi dileklerde ve hayır duada bulunur⁵. Toya gelen 1,5-3 yaşındaki çocuklar yarıştırlır, güreştirilir, galip gelenlere ödülleri verilir. Çocuklara şiir, şarkı, türkü, bilmece, tekerleme söylenir.

Türk Dünyası'nda Tusavkeser Toyu

Farklı coğrafyalarda yaşayan, sosyo-kültürel bakımdan farklılıklar taşıyan topluluklar arasında kimi zaman çeşitli pratiklerin uygulanışında büyük bir benzerlik olabilmektedir (Acıpayamlı 1974: 104). Bu bağlamda tusavkeser geleneği, Türk Dünyası'nın çeşitli bölgelerinde, Sibiry'a dan Balkanlar'a kadar olan geniş bir coğrafyada bazı farklılıklarla yaşamakta-

dır. Türk Dünyası'nın çeşitli bölgele-
rinde günümüzde yaygınlığını yitirmiş
ve eskisi kadar önem verilmeyen bir
gelenek olmasına rağmen, tusavkeser
gelenegi bütün Türk Dünyası'nda uy-
gulanmış bir gelenektir. Gelenek, uy-
gulamada bazı farklılıklar olsa da özü
bakımından Türk Dünyası'nın tama-
mında ortaktır.

Tusavkeser gelenegi, Sibirya'daki
Hakas Türkleri arasında *tuzax kizis*
adıyla bilinmektedir. Düzenlenen toy
ise *tuzax kizer toy* adını almaktadır
(Xakassko-russkiy slovar 2006: 674).
Gelenek Kırgızlar arasında *tuşoo ke-
süü/tuşoo kırkuu* olarak yaşamakta-
dır (Yıldız 2007: 63). Tusavkeser toyu
(tısav kesken) Kuzey Kafkasya'da
yaşayan Nogay Türkleri arasında da
uygulanmaktadır (Ergönenç Akba-
ba-Benli 2011: 96). İdil-Ural Türk-
leri arasında da yürümesi geciken
çocuklar için tusavkeser toyu yapılır
(Karagöz 2016: 201). Gagauzlarda
tusavkeser toyu, *tüy kesme* merasimi
adıyla bilinir (Kalafat 2002: 257). Ge-
lenek, Türkmenistan'da da hem çocu-
ğun yürümeye başlamasını kutlamak
amacıyla hem de yürüme vakti gelme-
sine rağmen yürüyemeyen çocuklara
uygulanır (Özbay 2007: 430). Özbek
Türklerinde de çocuğun ilk adım atışı
önemlidir. Bu sebeple Özbekler de ilk
adım toyları yaparlar (Kalafat 2007:
141). Özbekler bu ilk adım merasi-
mine tuşav kesti/keser adını verirler.
Makedonya'da da yürüyemeyen çocuk-
larla ilgili halk inanışlarına ve uygu-
lamalarına başvurulur. Makedonya'da
köstek kesme uygulaması ile çocuğun
korkularının gideceğine ve yürümeye
başlayacağına inanılır (Nuredini 2007:
81).

Sibirya'da Hakas Türkleri ara-
sında yürümeye başlayan her çocuğa
yapıldığı gibi, yürümesi geciken çocuk-
lara da bu gelenek uygulanır. Hakas-
lar arasındaki toyda erkek çocukların
ayaklarındaki ip bıçakla, kız çocukla-
rının ayağındaki ip ise makasla kesilir.
Tusavı kesme işi genellikle dayı ya da
herkesçe saygın olarak kabul edilen
bir kişi tarafından gerçekleştirilir. Bu
gelenek bazen ip bağlanarak gerçekten
ipin kesilmesiyle bazen de tamamen
temsili olarak yapılır. Günümüzde ise
Hakaslar arasında bıçak ya da makas
kullanmaksızın tamamen temsili şe-
kilde tusav kesilmektedir.

Kırgız Türkleri'nin tusavkeser
uygulamaları ile Kazak Türkleri'nin
tusavkeser uygulamaları benzerlik
göstermektedir. Kazaklarda olduğu
gibi çocuğun ayaklarına bağlanan si-
yah ve beyaz ipin kesilmesi, çocuğun
hayatı boyunca yaşayabileceği engel-
lerden kurtulmasını sembolize eder
(Yıldız 2007: 63). Kırgızlar arasında
tusavkeser toyu, Kazaklarda olduğu
gibi, çocuk tay tay durmaya başladığı
dönemde kadın ve çocuklar arasında
yapılır. Toyda bulunan çocuklar ya-
rıştırılır, galip gelen çocuklar ödül-
lendirilir. Kazaklardan farklı olarak
birinci gelen çocuk ipi keser. Kırgızlar
arasında *tuşoo kesüü* toyunda kurban
kesme uygulaması da yapılır. Törende
genellikle bir koyun kesilir. Törene ve
ziyafete katılanlar "Çocuğun yolu açık,
adımı sağlam olsun!" hayır duasında
bulunur (Arık 2005: 163). Kırgızlar
arasında Kazaklarda olduğu gibi *tuşoo
kırkuu* ritüeline özgü söylenen şiirler
vardır⁶.

Tusavkeser toyu Özbek Türkle-
rinde de çocuk adım atmaya başlayın-

ca ayaklarına ip bağlanarak gerçekleştirilir. Özbeklerde çocuk yürüyünce özel olarak yapılmış bir ekmek çocuğun ayaklarının arasından geçirilir. Diğer çocuklar ise o ekmeği kaçıarak birlikte yerler. Çocuğun annesi tarafından çocuklara kuruyemiş ve şekerlemeden oluşan saçı saçılarak çocuklar sevindirilir (Kalafat 2007: 141). Özbek ilk adım toylarının da kendine özgü türküleri vardır⁷.

Nogaylarda tusavkeser geleneği, Kazaklarda olduğu gibi çocuğun hayatı boyunca önü kesilmesin, çocuk bir engellemeye maruz kalmamasın, sıkıntı yaşamamasın dileği ile yapılır. Gelenek Anadolu'daki Nogay Türkleri arasında da yaşamaktadır, ancak Anadolu'da yürüme güclüğü çeken Nogay çocuklara uygulanır (Ergönenç Akbaba-Benli 2011: 96-97).

Başkurt Türklerinde çocuk yürümesi gereken zamanda yürümediğinde onun ayağının kötü ruhlar tarafından bağlandığı düşünülür. Çocuğun ailesi bu kötü durumdan kurtulmak için komşu ve akrabalarını davet ederek bir toplantı düzenler. Bu toplantıda herkesin gözü önünde çocuğun ayağına önceden bağlanmış ipler çözülür. Günümüzde ise Başkurt Türkleri arasında bu gelenek çok yaygın olarak uygulanmamaktadır (Karagöz 2016: 201).

Gagavuzlarda tusavkesme uygulaması çocuğun ayakları arasındaki tavuk tüyünün makasla kesilmesi ile gerçekleştirilir. Ayrıca bu törene özgü "adım çöree" denilen özel bir ekmek de pişirilir. Ekmeğin üzerine mutluluk ve ağız tatlılığını sembolize eden bal da sürülür (Yeşil 2014: 134).

Tusavkeser uygulaması, Make-

donya'da yalnızca yürüyemeyen çocuklara yapılan bir uygulamadır. Makedonya'daki uygulama diğer Türk halklarına göre biraz farklılık göstermektedir. Yürümesi geciken çocuk, bir Cuma günü cami yakınına götürülür. Orada çocuk, ayak başparmakları bir iple veya bir bez parçası ile bağlanarak bekletilir. Camiden ilk çıkan kişiden bu ipi kesmesi istenir (Nuredini 2007: 81).

Anadolu'da tusav kesme, *köstek kesme*, *köstek kırma*, *duşak kesme*, *duşak kesme* gibi adlarla Kazaklardan farklı olarak daha çok yürümesi geciken ya da düzgün yürüyemeyen çocuklara uygulanan bir ritüeldir. Günümüzde Anadolu'nun hemen her yerinde küçük farklılıklarla bu pratik uygulanmaktadır (Örnek 2015: 224). Anadolu'daki uygulamalar da birbirine çok benzemekle birlikte, uygulamalar arasında ayağa bağlanan kösteğin şekli, kösteği kesen kişi, köstek kesme ritüelinin gerçekleştirme zamanı gibi noktalarda küçük farklılıklar bulunmaktadır.

Köstek kesme uygulaması, Diyarbakır yöresinde hem yürümeye başlayan hem de geç yürüyen çocuklar için uygulanır. Kösteği kesilen çocuğun da hızlı koşan çocuğa benzemesi temenisiyle Diyarbakır'da köstek kesme ritüelinin başkışisi hızlı koşan bir çocuktur (Karakaş 2012: 79-80).

Antalya ve ilçelerinde de doğum sonrası âdetleri içinde köstek kesme pratiği görülmektedir. Gazipaşa'da yapılan köstek kesme uygulaması, Kazak halkının tusav kesme âdeti ile örtüşmektedir. Bu işleme başlamadan evvel mahallede bulunan akran çocuklar toplanırlar, kösteği kesilecek olan

çocuğun önüne bir tepsi içerisine mevsim şartlarına göre kuru yemiş ve çeşitli meyveler konulur. İşlem esnasında çocuk ayakta durur. Ayakları, bir iple üç defa bağlanıp çözülür. En son çözme işleminden sonra çocuğun iki ayağının arasından top, portakal gibi yuvarlanabilen bir cisim bırakılır. Köstek kesildikten sonra tepside bulunan yiyecekler diğer çocuklara dağıtılır. Köstek kesme işi, ocaklı olmak şartıyla o yörenin en tez canlı, hızlı hareket eden kişisi tarafından yapılır. Kazaklarda olduğu gibi ileride çocuğun ona benzemesi arzulanır. Hatta yöredeki çok hareketli, yaramaz çocuklar için “Bunun kösteğini kim kesti?” tabiri de kullanılmaktadır (Emen 2015: 31). Serik ilçesindeki Karakoyunlu Yörük köylerinde de yürüyemeyen çocuklara köstek kesme ritüeli yapılır. Yörükler arasındaki uygulamada farklı olarak anne, çocuğunun iki ayağını bağlayarak sabah erkenden caminin kapısına oturur ve camiden çıkan ilk kişiye çocuğun ayağındaki kösteği kırdırır (Ayдын 2014: 52).

Mersin'deki Tahtacı Türkmenleri arasındaki köstek kesme uygulaması da ilginçtir. Kuru incir ile lokum bir ipe dizilip çocuğun ayaklarına bağlanır. Çocuk yüksek bir tepeye çıkarılır. Köyün gençleri çocuğun ayağındaki incir ve lokumları almak için yarışır; önce gelen ipi kırar ve hep birlikte bu yiyecekler yenir (Çıblak 2003: 233).

Ankara'daki Türkmen köylerinden Kavaközünde köstek kesme uygulamasının altında, yürüme çağındaki çocukların önünde hayali su birikintisi meydana geldiği, bu yüzden de çocukların yürümekte kararsızlık gösterdiği ve bu sebeple sık sık sendeleyip düş-

tüğü inancı yatmaktadır. Buradaki köstek kesme işlemi zaman seçimi de önemlidir. İşlem Cuma günü, sela vaktinde gerçekleştirilir. Sela vaktinde çocuğun iki bacağı arasına ip bağlanır ve yanına da bir bıçak bırakılır. İki çocuk koşarak evin etrafında tur atarlar ve önce gelen çocuk yerden bıçağı alıp, çocuğun bacaklarına bağlanmış ipi keser. Çocuğun ailesi, kösteği kesene daha fazla olmak üzere, yarışan çocuklara bahşış verir. Köstek kesme işini, kösteği kesilecek çocuk erkek ise erkek çocuk, kız ise kız çocuk yapar (Arslan 2006: 6). Ankara'nın Güdül ilçesindeki Akçakese köyünde de çocuk yürümeye başladığında ilerleyen süreçte daha iyi yürümesi, ayaklarının birbirine dolanmaması, tökezleyip düşmemesi için bu uygulama yapılır. Burada köstek kesme uygulaması bazen cami önünde de gerçekleştirilir. Akçakese'de Kavaközünden farklı olarak Cuma günü camiden çıkan ilk kişiye köstek kestirilir. Akçakese'de Kazaklarda olduğu gibi kösteği kesilecek kişinin düzgün yürüyen, yere sağlam basan kişiler olmasına dikkat edilir. Şapşal olan ve yürürken kendini kontrol edemeyen, savruk kişilere asla köstek kestirilmez. Camiden ilk çıkan kişi için de bu anlayış söz konusudur. Düzgünce namazını kılıp çıkması, o kişinin doğru bir kişi ve tez canlı biri olduğuna işaret eder (Durmuş 2005: 71).

Konya'nın Bozkır ilçesinde de yalnızca yürüme güçlüğü çeken çocuklar için köstek kesilir. Kösteği kesilecek çocuğun iki ayak bileği kıl iple bağlanır ve ayakta bekletilir. Burada da kösteği kesme işinin başrolü çocuklardır. Köyde hızlı koşan altı yaşlarında iki çocuk seçilir. Çocuklardan biri

köstek kesilecek çocuğun sağında elli metre kadar uzakta bekletilir diğer çocuk da sol tarafta aynı mesafede bekletilir. Kösteği kesilecek çocuğun annesi elinde bıçak veya makas ile bekler. İşaret verilince çocuklardan ilk gelen çocuğun bacaklarında bağlı olan kıl ipi keser ve bahşişi alır (Çevik 2016: 881).

İzmir ve çevresindeki Tahtacılar'da çocuğun ayağına bağlanan ip, çocuğun huyunun ona benzemesi istenilen bir kadın veya bir erkek tarafından bıçakla kesilir. Diğer bir uygulamada ise yürüme zorluğu çeken çocuğun ayakları bir iple bağlanır ve Cuma namazından çıkan ilk kişiye bu ip kestirilir (Aça 2015: 406).

Edirne ve ilçelerinde de köstek kesme töreni yapılır. Bu törende çocuk oturtularak iki ayağı bir iple bağlanır. İki kız kardeş çocuğa doğru gelirler ve biri bu ipi koparır. İpi koparan kız çocuğuna hediye verilir. (Kuru 2006: 13).

Türk Dünyası'ndaki Uygulamaların Karşılaştırması

Kazaklarda tusavkeser toyu çocuklar için "olmazsa olmaz" uygulamalardan biridir. Her çocuk için mutlaka bu toy düzenlenerek toya özgü ritüeller yerine getirilir. Kazaklar çocuğa tusavkesme uygulaması yapılmadığı takdirde, çocuğun ileriki hayatında olumsuzluklar ile karşılaşacağına, engellemelere maruz kalacağına ve iş beceremeyen, uyuşuk bir insan olacağına inanırlar. Bu sebeple her çocuk için Kazak aileler bu toyu ve toya özgü ritüelleri yerine getirir. Hatta öyleki, çeşitli nedenlerle Kazakistan dışında yaşayan Kazakların da bu toyu mutlaka yaptıkları ve toydaki ritüelleri eksiksiz uyguladıkları görülür. Kaynak kişilerden evli olan beş

Kazak öğrenci de bu ritüeli bizzat kendi çocuklarına hiçbir noktayı atlama-dan uyguladıklarını dile getirmişlerdir. Yerzhan Argynbayev ve Gülmira Argynbayeva (K.K.3-K.K.4) çifti ise oğulları Mağcan'ın tusavkeser toyunu Türkiye'de aslına uygun olarak gerçekleştirmiştir.

Türk Dünyası'na bakıldığında Türk halklarının yaşadığı hemen her bölgede tusavkeser geleneğinin var olduğu görülmektedir. Dolayısıyla tusavkeser geleneği, Türk halklarının çok geniş bir coğrafyada varlığını sürdüren ortak kültürel zenginliklerindedir. Gelenek, Kazaklara sosyo-kültürel olarak çok yakın olan Kırgız ve Nogay Türklerinde yaşamakta olduğu gibi, Sibiry'a'da, Türkmenlerde, Özbeklerde, Başkurlarda aynı zamanda Anadolu coğrafyasında ve daha batıda yaşayan Balkanlardaki Türkler arasında da varlığını sürdürmektedir. Bu durum geleneğin, çok eski ve hemen hemen bütün Türk boylarına ait olduğunu göstermektedir. Tusavkeser geleneği, Anadolu ve Balkanlar'da daha çok yürüyemeyen, yürüme güçlüğü çeken çocuğa uygulanan bir ritüel iken, Kazak, Kırgız, Nogay, Hakas, Özbek, Türkmen, gibi diğer Türk halklarında her çocuğun yürümeye başladığı dönemde, çocuğun ilk adımlarını kutlamak için ve çocuğa mutlu bir geleceği inşa etme niyetiyle mutlaka uygulanan bir gelenektir.

Tusavkeser uygulamasında nerede olursa olsun, tusavı kesme işi ister bir çocuğa ister takdir edilen, saygı duyulan ve imrenilen bir büyüğe yaptırılsın, esas olan, çocuğun o kişiye benzemesini arzulamaktır. Tusavı kesilen çocuğun, ya tusavı kesen tez canlı ve

hareketli çocuğa ya da her işi becerebilen, pratik olan, aynı zamanda çevresi tarafından saygınlığı bulunan kişiye benzemesi dileği tusav kesme işleminin altında yatan esas dilektir.

Tusavkeser ya da köstek kesme ritüelinde, yeni yürümeye başlayan çocuğun ayaklarına bir ipin bağlanıp daha sonra koparılması ve arkasından “saçı” yapılması, Türk Dünyası’nda ortak unsur olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca tusavkeser ya da köstek kesme geleneğinde amaç bakımından da bir ortaklık vardır. Hem Kazaklarda ve Anadolu’da hem de diğer Türk halklarında ortak amaç, çocuğun geleceğine yönelik iyi dilekleri, bir uygulama eşliğinde gerçekleştirilen eğlence ve toy ile ifade etmektir.

Tusavkeser Toyu, Geleneğin Değişim Dinamikleri ve Organizasyon Şirketleri

Günümüzde modernleşme, geleneksel bilgilerin değer kaybetmesi, kültür aktarım ortamlarının ortadan kalkması, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve küreselleşmeye bağlı olarak yerel kültürlerin değer kaybetmesi neticesinde toplumların kendi millî kimliklerinin ögesi olan geleneklerinin giderek yok olduğu görülmektedir. Özellikle de kentleşmeye bağlı olarak bazı geleneklerin, kent ortamına taşınamazlarsa yok olup gitmeleri kaçınılmazdır. Bu bağlamda, hem geleneklerin yaşatılması hem de kuşaklar arasında aktarımın sağlanması açısından kırsal mekânlardan kentsel mekânlara geleneklerin taşınması ve bu yolla kuşaklar arası aktarımının sağlanması son derece önemlidir (Gürçayır Teke 2016: 48). Bu bakımdan, Kazakların konargöçer yaşadıkları

dönemlerde kırsal alanlarda (yaylak, kışlak) yapılan pek çok gelenek ve uygulama gibi, Kazaklarda her çocuğa mutlaka yapılan, yapılmadığında çocuğun geleceğinin olumsuz etkileyeceği düşünülen tusavkeser toyu da günümüzde hem kırsalda varlığını sürmekte hem de kentsel alanlara taşınarak yaşatılmaya devam etmektedir.

Başkent Astana ve kültür şehri Almatı başta olmak üzere, Kazakistan’ın büyükşehirlerinde yaşayan ailelerin gelir durumlarına göre, tusavkeser toylarının görkemli kutlama salonlarına taşındığı görülmektedir. Hatta yine ailelerin gelir durumuna bağlı olarak tusavkeser toyları, büyük organizasyon şirketleri aracılığıyla tıpkı kına, nişan, düğün merasimleri gibi geniş çaplı bir organizasyonla düzenlenmektedir. Kentsel kutlama mekânlarına taşınan bu toylarda, tusavkeser ritüelinin gereklilikleri yerine getirilmekte birlikte, toyun kapsamı daha da genişlemiştir. Kırsal alanda genellikle hanımlar arasında yapılan bu toy, kentsel mekânlarda, organizasyon şirketlerinin yardımıyla kadın, erkek, çocuk herkesin katıldığı, müzik ve eğlence unsurlarının arttırıldığı bir kutlama geleneğine dönüşmüştür.

Günümüzde tusavkeser geleneği, popüler kültürden etkilenerek organizasyon şirketleri aracılığıyla yapılan salon düzenlemesinden başlayan (fotoğraf çekirme köşesi, şekerleme barı vb.) ve toyda dikkat çeken süsleme, aksesuar vb. ile Kazak toplumu içinde daha çok genellenen ve yaygınlaşan bir gelenek haline dönüşmüştür. Organizasyon şirketlerinin düzenlediği yüksek bütçeli tusavkeser toylarında popüler kültüre ayak uydurarak tıpkı bebek partilerinde (baby shower) ol-

duğu gibi şekerleme barı, toy pastası, bebeğin ayağının altına serilen üzeri “tay tay” ya da “tusavkesüv” yazılı süslü örtü, üzeri yazılı renkli ve çeşit çeşit balonlar gibi tüketime dayalı pek çok ürün de yer almaktadır. Tusavı kesilecek bebeğin giydiği süslü kıyafetler başta olmak üzere, bebeğin tusavı kesildiği esnada üzerinde yürütüldüğü özel hazırlanmış saten ya da dokuma halı gibi tüketim kültürünün malzemesi hâline gelmiş aksesuarlar günümüz tusavkeser toylarının olmazsa olmazları arasındadır. Organizasyon şirketleri tarafından yapılan ve tüketime yönelik tusavkeser toyları bir yandan geniş kitleleri etkileyerek tusavkeser toyunun çekiciliğini artırmakta, öte yandan pek çok kişi tarafından “toy ticarî sektörü” (toy işi) olarak adlandırılmakta ve tenkit edilmektedir.

Günümüzün yüksek bütçeli tusavkeser toylarında organizasyon şirketleri popüler kültürün bütün unsurlarını toya ekleyerek geleneği günümüz hayat şartlarına uyarlamaktadır. Şirketler düzenledikleri tusavkeser toyları ile katılımcılara hem unutamayacakları bir kutlama hazırlarken, öte yandan da bu toylar ciddi bir ekonomik sektör hâline gelmektedir. Tusavkeser toylarında çok sayıda çalışan yer almaktadır. Bunlar arasında, toyun sunuculuğunu yapan görevliler, çocuğu salona getirenler, millî ve klasik dansları sergileyen dansçı kız ve erkekler, tusavkeser ritüelini yürüten bir hanım, tusavkesme işlemi bittiğinde hayır dua ve güzel dileklerde bulunan temsili bir aksakal gibi kalabalık bir çalışan kadrosu bulunmaktadır. Her şeyden önce tusavı kesilecek çocuk büyük bir seramoni ile taht ya da benzeri bir düzenek ile salona ge-

tirilmektedir. Çocuğun doğumundan tusavkeser yaşına kadarki süreci anlatan bir mizansen sahneye konulmaktadır. Rus ve Batı kültürünün etkisiyle zaman zaman dansçı ekibin bale gibi modern dansları sergilediği de görülmektedir. Yine şirketlerin kalabalık çalışan kadrosu ile hazırladığı program içinde devesi ile bir aksakal yer almakta ve çocuğa tıpkı Korkut Ata gibi hayır duada (ak bata) bulunmaktadır. Böylece günümüz tusavkeser toylarında bir yandan Kazak kültürünün millî öğeleri yaşatılırken, öte yandan modern danslar, çocukla ilgili sahneye konulan mizansen, salondaki şeker barı, fotoğraf köşesi gibi popüler kültürün pek çok unsuru, geleneğin içine dâhil edilmektedir. Günümüz Kazak tusavkeser toyları, bütün bu yönleriyle gelenekselin popülerleşerek devamlılığına örnek oluşturmaktadır.

Sosyal medyada tusavkeser toyları yer alan iki büyük organizasyon şirketinin videoları izlendiğinde, çocuğun hangi mesleği seçeceğine dair ritüelin de günümüzün hayat şartlarına uydu- rulduğu görülmektedir. Tusavı kesilen çocuğun önündeki nesnelere birini kendi iradesi doğrultusunda seçmesi hiçbir şekilde beklenmeyerek aile bireyleri tarafından zorla çocuğun eline dolarların tutuşturulduğu dikkat çekmektedir. Ailenin bu uygulaması ile çocuğun başka bir meslek seçme ihtimaline fırsat verilmeden onun ileride mutlaka zengin olacağı/olması gerektiği temennisi öne çıkmaktadır.

Günümüz tusavkeser toylarında eğlence unsurunun dozunun arttırıldığı da dikkat çeken bir başka husustur. Geleneğin doğal şekli, bir ritüeli gerçekleştirme amacına yönelikken, günümüzde daha çok eğlenmek ve bel-

ki de sosyal statüyü ortaya koymak, nüfuz gösterisi yapmak gibi amaçlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Oysa yakın akraba ve komşu kadınlar arasında gerçekleştirilen eski tusavkeser toyları, her Kazak'ın evinde bulunan bir hayvanın kesilmesiyle, yine hemen her evde bulunan hamur işleri ve şekerleme gibi yiyeceklerle ailelere yük olmayan, maliyetsizdir bir gelenektir. Günümüzde salonlara taşınan tusavkeser toylarının ise salon maliyeti başta olmak üzere, hazırlanan program ve konuklara yapılan çeşit çeşit yiyecek ikramıyla aileler için maddi bir yük haline geldiği görülmektedir. Bu durum kaynak kişiler arasındaki K.K.2 tarafından da dile getirilmiştir. K.K.2 salonlarda çok büyük kalabalıklarla kutlanan tusavkeser toylarında yalnızca, tusavı kesen kişiye verilen hediyein bile çok kıymetli ve maddi değeri olan hediyeler olduğunu dile getirmiştir.

Kazakistan Dışında Yaşayan Kazakların Geleneği Uygulanışı

Kazakistan dışında yaşayan Kazaklar da tusavkeser geleneğini yaşadıkları topraklarda sürdürmeye özen göstermektedirler. Bu, tusavkeser geleneğinin köklülüğünü ve bu geleneği sürdürme konusundaki motivasyonu ortaya koymaktadır. Ankara'da eğitim gören K.K.3 ve K.K.4 çiftinin oğulları Mağcan, ilk adımlarını Ankara'da atmaya başlamıştır. Bunun üzerine, Mağcan'ın tusavkeser toyu kendi ülkesinden uzak topraklarda, Türkiye Türkü ve Kazak konukların katılımıyla Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Mağcan'ın anne ve babası bu geleneği uygulamalarının esas nedeni olarak geleneğin altında yatan inançları gös-

termektedirler. K.K.3 ve K.K.4 çifti, bir çocuğun hayatındaki ilk önemli aşama olması, ritüelin uygulanmasıyla çocuğun gelecekte yolunun açılmasının teminat altına alınması gibi inançları içerdiği için, tusavkeser geleneğinin Kazaklar için hâlâ bütün canlılığıyla devam ettiğini dile getirmiştir. Ayrıca K.K.3 ve K.K.4 çifti, kendi millî geleneklerine olan bağlılıkları nedeniyle ülkelerinin dışında da olsa çocukları için tusavkeser toyunu gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Kazaklara özgü bu geleneği Türkiye'de tanıtmaya amacı da K.K.3 ve K.K.4 çiftinin geleneği Türkiye'de uygulamasının altında yatan nedenlerden biridir. K.K.3 ve K.K.4 çifti, oğullarının tusavkesme ritüelini Kazaklardaki tusavkeser toylarına uygun olarak yapmıştır⁸. Gelenekte olduğu gibi, Mağcan'ın ayaklarına ip bağlanarak ritüel yerine getirilmiştir. Değişen zaman içinde, elbette geçmişteki bağırarak ya da yeşil ottan yapılan ip kullanılmamaktadır. Yine geleneğin günümüze uyarlanmasıyla ilgili diğer bir ayrıntı, geçmişte ipi kesme işlemi daima bıçakla yapılırken, günümüz salon kutlamalarında ve Mağcan'ın tusavkeser toyuunda makas kullanılmıştır. Günümüzde organizasyon şirketleri tarafından düzenlenen toylarda, ipin bıçak yerine makasla kesilmesi de zaman zaman bazı Kazaklar tarafından tenkit edilen unsurlardandır. Bunun yerine eskiden olduğu gibi geleneğin aslına uyulması gerekliliğine dikkat çekerek bıçağın kullanılması yönünde görüş bildirenler vardır.

Kazaklar arasında tusavkeser toyları genellikle bahar bayramı Nevruz kutlamaları ile birlikte gerçekleş-

tırılır. Bu uygulama günümüzde de devam etmektedir. 2017'de Türk Dünyası Kültür Başkenti Türkistan şehrinde kutlanan 2017 Nevruz kutlamaları içinde, pek çok Kazak çocuğunun tusavkeser toyu da gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişilerden Mukhit Tolegenov'a göre, zaman olarak Nevruz'un tercih edilmesi, inanç temeline dayanmaktadır. Kazak halkı yılbaşı bayramı Nevruz'da edilen hayır dua ve güzel dileklerin mutlaka kabul olacağına inanır. Ancak Kazakistan'dan farklı olarak ilk adımlarını Ankara'da atmaya başlayan Mağcan'ın tusavkeser toyu, Anadolu'da yaygın olarak kutlanan Hıdırellez şenliklerinin içerisinde yapılmıştır. Böylece tusavkeser toyu, Kazak halkının uygulamalarıyla Anadolu geleneği olan Hıdırellez şenliklerine dahil olarak bir Türk Dünyası geleneği sentezinin ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Dolayısıyla Kazaklarda kadim ilk adım toyu olan tusavkeser geleneği, değişen şartlara ve mekâna rağmen, evrilerek hem varlığını dipdiri sürdürmekte hem de Kazakistan dışında bile olsa geleneğin aktarımı yapılmaktadır. Bunun yanı sıra tusavkeser geleneği, ülkesinin dışında yaşamını sürdürmekte olan Kazak aileler için Kazak kültürel kimliğinin bir ifadesi rolünü de üstlenmektedir. Kazak vatandaşların tusavkeser geleneğini ülkelerinden uzakta da olsa mutlaka gerçekleştirmeleri, bir bakıma onların nerede olurlarsa olsunlar kendi Kazak kimliklerini korumaları anlamına gelmektedir.

Günümüz tusavkeser uygulamalarıyla ilgili "geleneğin değişmeden muhafazası mı, yoksa geleneğin değişen şartlara ayak uydurarak devam-

lılığı mı önemlidir" sorusu tartışmaya açıktır. Bu konuda hem gelenekçi hem de değişime açık yaklaşımlar mevcuttur. Gerek sosyal medyadaki tusavkeser videolarına yapılan yorumlarda gerekse kaynak kişilerin görüşleri, günümüzde her iki fikrin de desteklendiğini göstermektedir. Jazira Bayırbekova adlı Kazak şarkıcının "Tusav keser" şarkısının sosyal medyadaki videosuna yapılan çoğu yorumda, bu şarkının tamamen tusavkeser toylarında kullanılmak üzere ticarî amaçla üretildiği fikri dile getirilmiştir. Sosyal medya kullanıcısı, Erjanersultan Erlanulı "tusavkeser ticarî sektörü için yapılan şarkı" yorumunda bulunurken, Gulzat7777 adlı sosyal medya kullanıcısı ise "Bu tip şarkılar para kazanmak amacıyla yapıyor.. Toy ticarî sektörü. Tusavkeser toylarını cazip hale getirmek, bu toylara talebi artırmak için.. Ama böyle olsa da güzel şarkı.." yorumunda bulunmuştur ve geleneğin popülerleştirilmesine karşı bir tavır takınılmıştır. Yine kaynak kişilerin yorumlarına bakıldığında, yalnızca K.K.10, K.K.9 ve K.K.8 geleneğin orijinal uygulamasını tercih ettiklerini ve geleneğin popülerleşmesinden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. K.K.8, geleneksel tusavkeser toylarının içine popüler unsurların girmesi hâlinde tusavkeser geleneğinin zarar göreceği ve zamanla yok olacağı düşüncesindedir. Kendisine geleneğin orijinal uygulamasını mı, yoksa popüler hâle gelen günümüz uygulamasını mı tercih ettiği sorulduğunda, K.K.8 şu cevabı vermiştir:

"Tabi ki, tusavkeserin orijinal uygulamasını tercih ederdim. Diğer eğlence, kareografi gibi uygulamaların

bu geleneğe eklenmesi, gelecekte tusavkeser geleneğimizin yok olmasına sebep olabilir.” (K.K.8)

Buna karşın, geleneğin zamana ayak uydurarak devam etmesinden memnun olanlar da vardır. Kaynak kişiler arasındaki K.K.5 bu fikirdedir:

“Bence her geleneğin çağa ayak uydurması doğrudur diyorum, çünkü geleneklerimizi yaşatabilmek için çağa ayak uydurmak zorundayız. Tabii her gelenekte eskisi daha güzeldir ama yeni nesle eskiyi uygulamak zor olur ve bu sefer de yeni nesil geleneklerimizden soğur. Her geleneği yaşatmak, sevdirmek için çağ insanlarının istediği gibi yapılması gerekir. Tabii ki de asıl anlamını kaybetmeden uygulanmalı.” (K.K.5)

K.K.4 ve K.K.7 ise yüksek bütçeli tusavkeser toylarını olumlayarak zaman geçtikçe geleneklerin değişebileceğini, yeni şeylerin geleneklere dâhil olabileceğini ifade etmiş ve bu şekilde geleneklerin devamlılık kazanacağına vurgu yapmışlardır.

“Herkes maddî durumuna göre tusavkeser toyları düzenleyebilir. Geleneğe yeni şeylerin eklenmesi onun devam etmesini sağlar diye düşünüyorum.” (K.K.4)

“Zaman geçtikçe gelenekler de değişebilir. O yüzden herkes kendi maddî durumuna göre toy yapabilir. Bence bunda hiçbir sakınca yoktur.” (K.K.7)

Diğer bir görüşe göre ise geleneğin ana kuralları değişmediği sürece, evrilerek, popüler hâle getirilerek uygulanmasında bir sakınca yoktur. Geleneğin orijinal uygulamasına sadık kalınarak geleneğe yeni şeylerin eklenmesi, değişerek devam etmesi doğal karşılanmaktadır. Kaynak kişilerden K.K.1 ve K.K.6 bu görüşü savunmak-

tadılar. Dolayısıyla günümüzde tusavkeser geleneğinin uygulanmasıyla ilgili olarak geleneğin değişmeden orijinal şeklinin korunması mı, yoksa günümüzde popüler kültürün bir parçası hâline gelerek devam etmesi mi daha iyidir sorusuna net bir yanıt vermek güçtür.

Sonuç olarak, Kazak halkı günümüzde değişen zamana ve kültürlerin tek tipleşmesine rağmen, yerel kültürünün ve millî kimliğinin ögesi olan geleneklerini popülerleştirerek de olsa yaşatmayı ve geleneklerin kuşaklar arası aktarımını sürdürmektedir. Bu bağlamda, bazı farklılıklarla Türk Dünyası'nın hemen her yerinde ortak olan ve çoğunlukla yürüyemeyen ya da yürüme gücünü çeken çocuklara yapılan köstek kesme uygulaması, Kazaklarda tusavkeser toyu olarak temelindeki güçlü inanç öğeleriyle her çocuğa mutlaka yapılmaktadır. Kazak halkının doğum sonrası gelenekleri içinde yer alan tusavkeser toylarının günümüzde kentsel mekânlara ve hatta Kazakistan dışındaki yaşamlara bütün canlılığı ve rengi ile taşınması, bu durumu örneklendirmektedir. Kazak kültürünün önemli bir unsuru olan tusavkeser toyları, Kazakistan dışında, başka bir ülkede yaşamını sürdüren aileler tarafından da bağlılıkla gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla Kazaklarda tusavkeser toyları, basit bir uygulama olmaktan öte, Kazak kültürel kimliğinin bir ifadesi rolünü de üstlenmektedir. Günümüz hayat şartlarında tusavkeser toylarına popüler kültürün pek çok unsurunun eklenmesine rağmen, geleneğin esas ve millî unsurlarının varlığını koruması, değişip evrilerek de olsa geleneğin kuşaklar arası aktarımı açısından önemli olarak görülebilir. Bu bakımdan, özde-

ki millî unsurlar korunmak kaydıyla geleneğin günümüzdeki değişen hayat şartlarına uyum sağlayarak varlığını devam ettirmesinde bir sakınca olmadığı gibi, hatta bu durum geleneğin genç kuşaklar tarafından benimsenmesini kolaylaştırmaktadır.

NOTLAR

- 1 Beşparmak: Kalın kesilmiş hamur parçaları üzerine haşlanmış et konularak yapılan bir tür millî et yemeği. Kazaklar arasında özel günlerde ve kutlamalarda Kazakları bir araya getiren Kazak sofraları daima Beşparmak ile şereflenir. Bu millî Kazak yemeğini yemenin de bir adabı vardır. Beşparmak içindeki et parçaları sofrada bulunan konukların kідem sırasına göre konuklara ikram edilir. Kazaklar için Beşparmak, sadece karnı doyurmak için yenen bir yemek olmaktan öte, millî bir Kazak değeridir. Beşparmak, yeme adabıyla birlikte Kazak kültürel kimliğini yansıtan millî bir unsurdur.
- 2 Kurt: Kurutulmuş sert peynir.
- 3 Kazaklar arasında tusavkeser toylarında çok yaygın olarak söylenen türkülerden biri aşağıdadır:
Adımla adımla balam adımla balam,
Adım atarsan mest olurum.
Tekrar tekrar basıver hadi,
Koşarak git yavrum.
Adım atıver hadi, yavrucuğum,
Kutlu olsun adımın! (Kenjeahmetuli 2010a: 73)
- 4 Dombra: Kazak millî çalgısı.
- 5 Tusavkeser toyunda tusavî kesilen çocuğa edilen dua örneği:
Genç nesil uzun ömürlü olsun,
Hayatı gönölünce olsun.
Babasına ve annesine merhametli olsun,
Akrabaya, eşe dosta iyi niyetli olsun.
İlme zihni açık olsun,
On parmağında on marifet olan bir usta olsun.
Halkımı koruyan bahadır olsun,
Gerçeği söyleyen ozan olsun.
“Halkım” diye çarpan yüreği olsun,
Yurdunun koruyucu direği olsun.
Onuru yükselsin,
Kötülük görmesin!
Amin! (Orazbekova 2007: 165)
- 6 Kırgızlar arasında *tuşoo kırkuu* törenine özgü söylenen şiiirlerden biri:
Tay-tay külük, tay külük,
Nereden geliyor?

At ulaşmayan uzak

Yerden geliyor.

Tay-tay bebek, tay bebek,

Ay gibi bebek, ay külük (Temür 2010: 303)

- 7 Özbek Türkleri arasındaki ilk adım toylarında icra edilen şiiirlerden biri:
Uke canım kuzucuğum
Bana gel oyuncağım
Dursumak gerek, yürümeğ gerek
Ataç çeçek-ataç çeçek
Kani kani kadem taşlayın
Kolumuzdan sıkı tutun (Kalafat 2007: 141)
Özbekler arasında tusavkeser toylarında okunan dörtlülüklerden bir diğeri ise şöyledir:
Bana ilk kadem koydun
Canım, küçük balacan
Yolların aydın olsun
Her zaman nurlu olsun (Kalafat 2007: 141)
- 8 K.K.3 ve K.K.4 çiftinin oğulları Mağcan'ın kösteğini, K.K.3 ve K.K.4'ün talebi doğrultusunda, ailenin sevgi ve saygısını kazanmış olan Türkiye Türkü akademisyen Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu kesmiştir.

KAYNAK KİŞİLER

- K.K.1:** Amanov Anuarbek: Arıs şehri, 2 buçuk yıldır Türkiye'de, evli, doktora öğrencisi.
- K.K.2:** Anarkulova Ulbiki: Çimkent şehri, 6 yıldır Türkiye'de, evli, yüksek lisans öğrencisi.
- K.K.3:** Argynbayev Yerzhan: Çimkent şehri, 4 yıldır Türkiye'de, evli, doktora öğrencisi.
- K.K.4:** Argynbayeva Gülmira: Çimkent şehri, 3 yıldır Türkiye'de, evli, lisans.
- K.K.5:** Azatkhan Madina: Moğolistan Kazaklarından, bekâr, yüksek lisans öğrencisi.
- K.K.6:** Makhanbetova Meruyert: Jetisay şehri, 1 yıldır Türkiye'de, evli, yüksek lisans öğrencisi.
- K.K.7:** Mukhambetkali Ulbolsyn: Oral şehri, 1 yıldır Türkiye'de yaşıyor, evli, yüksek lisans öğrencisi.
- K.K.8:** Nagashbekova Banu: Kızılorda şehri, 1 yıldır Türkiye'de, bekâr, yüksek lisans öğrencisi.
- K.K.9:** Saiyrov Oralbay: Jetisay şehri, 3 yıldır Türkiye'de, bekâr, doktora öğrencisi.
- K.K.10:** Tolegenov Mukhit: Kızılorda şehri, 4 yıldır Türkiye'de, evli, doktora öğrencisi.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan. *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1974.
- Aça, Mustafa. “Gebelik ve Doğum Sonrası Çocuğun Bedensel Gelişimine Yönelik İnanış ve

- Uygulamalar”, Beden Kitabı, (ed. Emine Gürsoy-Naskali, Aylin Koç), s. 401-408, İstanbul: Kitabevi Yayınlar, 2015.
- Arık, Durmuş. “Kırgızlar’da Kurban Fenomeni”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD) XLVI, 2015, Sayı 1: 157-175.
- Arslan, Ali. “Ankara Türkmen Köyünde Halk İnanışları, Büyüler, Kargışlar, Yakarışlar: Kavaközü Derlemesi”, Akademik Bakış Uluslararası Sosyal Bilimler E-Dergisi, 2016, Sayı: 10:1-19.
- Aydın, Öznur. “Karadağı, Gediz ve Tekke Köylerinde (Serik-Antalya) Yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinin Dokuma Kültüründeki Değişmeler”, Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt 3, 2014, Sayı 6:45-57.
- Çevik, Bülent. “Bozkır’da Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalar”, Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (06-08 Mayıs 2016), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 9, 2016. s. 861-884.
- Çıblak**, Nilgün. “Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme”, *Folklor / Edebiyat*, C.IX, 2003, S. XXXIII: 217-238.
- Durmuş, İlhami. *Ankara-Güdül Akçakese Tarih ve Kültürü*, AGA: Ankara-Güdül-Akçakese Köyüne Hizmet Verenler Derneği Kültür Yayınları: 01, Ankara: Evos Matbaası, 2005.
- Emen, Huriye. “Gazipaşa’daki Geçiş Dönemi ve Halk Hekimliği Pratiklerinde Orta Asya Türk Kültürü ve İnanç Sisteminin Tesirleri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, 2015, 15/1, Yaz/Summer:29-43.
- Ergönenç Akbaba, Dilek-Benli Hasan. “Anadolu’da ve Kuzey Kafkasya’da Yaşayan Nogay Türklerinde Doğum Sonrası İnançlar”, *Gazi Türkiyat*, 2011, Sayı 9: 87-100.
- Gürçayır Teke, Selcan. “Değişen Kültürel Mekânlr, Dönüşen Gelenekler: Ankara’da Hıdrellez Kutlamaları ve Hamamönü Hıdrellez Şenlikleri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2016, 4 (1): 44-59.
- Xakassko-russkiy slovar*. Novosibirsk: Nauka, 2006.
- Jünisov, A. S. Feniyyden Bakıyga Deyin (Kazaktın Bayırğı Turmıs-Salt, Adet Gurıptarı), Almatı: “Kaynar” Baspası, 1994.
- Jüsipova, B. J. (hazırlayan). *Kazak Halkının Salt-Destürleri*, Almatı: “Köşpendiler” Baspası, 2007.
- Kalafat, Yaşar. *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları -I-*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- _____. *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yayınları, 2007.
- Karakaş, Rezan. “Diyarbakır’da Bebeğin İlkleri: Hedik, Köstek Kesme Törenleri ve Çocuklara Yönelik Halk Hekimliği Uygulamaları”, *Karadeniz, Kış*, Yıl: 4, 2012, Sayı: 16: 74-87.
- Karagöz, Erkan. “Başkurt Türklerinin Doğum, Dügün ve Cenaze Merasimlerinden Bazı Tespitler”, 2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri, 3. Cilt Türkoloji, (Ed. Yılmaz Yeşil), s. 199-204, Ankara:Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, 2016.
- Kenjeahmetulı, S. *Kazak Halkının Salt-Destürleri*. Almatı: Almatukitap Baspası, 2010a.
- _____. *Kazaktın Salt-Destürleri men Adet-Gurıptarı*. Almatı: “Atamura”, 2010b.
- Kınacı, Cemile. *Kazak Edebiyatında İmaj ve Kimlik*. Bengü-Kazakistan Büyükelçiliği Türksoy, Ankara, 2016.
- Kuru, Murat. “Edirne İli Keşan İlçesi Folkloründe Gelenekler ve Maniler”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2006.
- Nuredini, Mensur. “Makedonya’daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Doktora Tezi, İzmir, 2007.
- Orazbekova, K. A. “Salt-Destür-Ult Kazınası, Ata-Baba Sara Joli”, *Dokladi Natsional’noy Akademii Nauk Respubliki Kazahstan, Psichologiya*, No: 2, 2007, s. 154-170.
- Örnek, Sedat Veyis. *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2015.
- Özbay, Ekrem. *Türkmenistan’dan Anadolu’ya (Örf, Adet ve Halk İnançları)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Temür, Nezir. “Kırgız Folklorunda Ritüelistik Türler”, *Gazi Türkiyat*, 2010, Sayı 6: 297-317.
- Yeşil, Yılmaz. *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri*. Ankara: Grafiker, 2014.
- Yıldız, Naciye. *Kırgız Halk Edebiyatı I*. Ankara: Alp Yayınevi, 2007.